

¹⁰ *Марченко С. І.* Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / С. І. Марченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 17 с.

¹¹ *Єрмоленко В. М.* Вказана праця. – С. 87.

¹² *Багай Н. О.* Законодавче регулювання правового становища сільськогосподарських підприємств / Н. О. Багай // Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30–31 жовтня 2009 р.): зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Єрмоленка та ін. – К. : ІРІДУМ, 2009. – С. 53–56.

¹³ *Андрійчук В. Г.* Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

¹⁴ *Паламарчук М. М.* Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посіб. для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.

¹⁵ *Качан С. П.* Розміщення продуктивних сил України / С. П. Качан. – К. : Вища школа, 1998. – 375 с.

Резюме

Жмудінський В. П. Правові категорії суб'єктів аграрного права.

У статті досліджено суть і зміст формулювання визначення аграрно-правових категорій суб'єктів аграрного права. Автор порівнює правове становище основних суб'єктів аграрного права, виділяє їх істотні ознаки та визначає їх поняття.

Ключові слова: суб'єкти аграрного права, сільськогосподарське підприємство, сільськогосподарський товаровиробник, агропромислове підприємство.

Резюме

Жмудинский В. П. Правовые категории субъектов аграрного права.

В статье исследованы сущность и содержание формулировки определения аграрно-правовых категорий субъектов аграрного права. Автор сравнивает правовое положение основных субъектов аграрного права, выделяет их существенные признаки и определяет их понятия.

Ключевые слова: субъекты аграрного права, сельскохозяйственное предприятие, сельскохозяйственный товаропроизводитель, агропромышленное предприятие.

Summary

Zhmudinskiy V. The legal category of agricultural law.

The essence and content of the definition of agrarian legal categories of subjects of agricultural law are investigated in the article. The author compares the legal status of the main subjects of agrarian law, highlights their essential features and determines their concept.

Key words: subjects of agrarian law, agricultural enterprises, agricultural producers, agro-industrial enterprise.

УДК 343.773

О. В. ЗАІЧКО

Олена Вікторівна Заїчко, здобувач Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЯВИЩА НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Цивілізаційний розвиток людства тривалий час супроводжувався неухильним збільшенням обсягу видобутку природних ресурсів для задоволення потреб суспільного виробництва. Вичерпність лісового ресурсу України, а також його висока цінність та вразливість до природних і штучних загроз потребують комплексного законодавчого закріплення охорони лісів. Цей принцип проголошено в ст. 13 Конституції України, згідно з якою земля та інші природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу, а кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону^{1,2}.

Ця конституційна норма була надалі розвинена та конкретизована законодавцем у низці концептуальних нормативно-правових актів, зокрема ст. 9 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» відносить до основних засад внутрішньої політики в екологічній сфері збереження навколишнього природного середовища, впровадження системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів, а також посилення просвітницької діяльності з інформування населення про екологічні норми і стандарти³. Логічним продовженням цього вектору виглядає закріплення у переліку загальних пріоритетів екологічної безпеки збереження природних екосистем, створення ефективної системи моніторингу довкілля та ресурсозбереження на рівні Стратегії національної безпеки України⁴.

На превеликий жаль, вітчизняні лісові ресурси давно перетворилися на об'єкт систематичних кримінальних посягань «чорних лісорубів», що завдають масштабних збитків легальній лісовій промисловості. За даними експертів, у результаті неякісного нормативного регулювання, корумпованості державних лісгосподарств та активізації злочинного промислу у сфері нелегальної порубки лісу реальний показник лісистості України зараз становить менше 11 % (на відміну від офіційних 16 %), а очікуваними наслідками лісового браконьєрства є активізація ерозійних процесів у ґрунтах, погіршення газового складу атмосфери, зміна гідрологічного режиму водних об'єктів тощо⁵. Упродовж 2016 р. сума збитків, завданих державі виявленими незаконними порубками лісу, лише в межах Івано-Франківської області сягнула 9,2 млн грн⁶.

Утім, широко розповсюджені незаконні порубки лісу, на жаль, не знаходять адекватного відображення в офіційній статистиці. Зокрема, за звітними даними Державного агентства лісових ресурсів України, лісова галузь працює стабільно, підприємства виконують поставлені перед ними завдання, а також спостерігається поступове збільшення запасу деревини і приріст частки заповідних лісів⁷. Як свідчить експерт Програми «Правозастосування й управління в лісовому секторі країн східного регіону дії європейського інструменту сусідства та партнерства» FLEG М. Ю. Попков, такі оцінки, вочевидь, впливають із застарілої системи оцінювання ефективності ведення лісового господарства, сформованої наприкінці 1990-х років, що не дає змоги об'єктивно відстежити динаміку лісів⁸. До того ж, контроль за порушеннями лісового законодавства покладено на лісгосподарські підприємства Державного агентства лісових ресурсів України, що таким чином поєднують оперативне управління із рубкою лісів та обліком випадків лісового браконьєрства⁹. Протягом 2016 р. як представники правоохоронних органів, так і громадські активісти неодноразово привертати увагу до розгортання в Україні нелегального видобутку деревини, що характеризується системним відтворенням, відносно масовим характером, міцними корупційними та транснаціональними зв'язками.

Слід відзначити, що перші згадки про юридичну відповідальність за порубку лісу можна знайти у Руській Правді, яка передбачала штрафи за зіпсуття або вирубку «бортних» (тих, що мають дупла із бджолиним медом) і «межових» (тих, що позначали кордони угідь) дерев¹⁰, тобто об'єктом правового захисту була не охорона лісових ресурсів як невід'ємної частини живої природи, а недоторканність приватної власності володільців. Із плином часу криміналізація різноманітних форм незаконної порубки лісу дістала подальшого розвитку у законодавстві країн, до складу яких входили українські землі, та втілила тенденцію до визнання істотного рівня суспільної небезпеки цього злочину не тільки у майновому вимірі, але й в аспекті завдання суттєвої шкоди довкіллю. Наприклад, комплексним Законом про ліси Австрійської імперії від 1852 р. було встановлено не тільки поділ категорій на ліси, правовий статус суб'єктів лісокористування і детальний порядок контролю за їхньою діяльністю, а й юридичну відповідальність за суцільне вирубування лісів, а також умисне перешкоджання вирощуванню дерев¹¹. У радянський період управління лісовим фондом характеризується фахівцями-екологами як украї незбалансоване та неефективне, умотивоване агресивною інтенсифікацією лісової промисловості, що не тільки зруйнувало розгалужену систему заповідних лісів, але й сприяло становленню індустріально-споживацького ставлення до лісових ресурсів¹².

Нині правова охорона лісів в Україні забезпечується на рівні конституційного, екологічного, цивільного, адміністративного та кримінального законодавства. За справедливим висловом М. Й. Коржанського, соціальна обумовленість кримінально-правової заборони визначається, головним чином, соціальною цінністю суспільних відносин, економічними факторами й ефективністю правової регламентації¹³. Тому не можна не погодитися із загальноприйнятою тезою про те, що виокремлення незаконної порубки лісу як окремого складу злочину засвідчує підвищений рівень уваги законодавця до охорони природних ресурсів, а також відмову від тлумачення цього діяння як способу «розкрадання майна»¹⁴.

Незважаючи на те, що аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона) складу злочину, передбаченого ст. 246 КК України, не є предметом цього дослідження, все ж таки необхідно звернути увагу на деякі аспекти. Тим більше, у науковій літературі з цього приводу слушно наголошується на тому, що кримінально-правова характеристика певного злочину виступає підґрунтям як для кримінологічної, так і для інших характеристик, вона є основою для здійснення певних узагальнень та висновків. Від кримінально-правової характеристики злочину значною мірою залежить не лише характер завдань, що виникають у процесі його запобігання, а й порядок їх розв'язання. Кримінальне право, по-перше, встановлює межі злочинного; по-друге, при проведенні кримінологічних досліджень використовується схема складу злочину¹⁵, який посідає центральне місце в системі елементів кримінально-правової характеристики¹⁶.

Попри відносну новизну наукового інтересу до означеної проблематики, у науковій літературі не існує єдиної думки щодо безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 246 КК України. Зокрема, науковці Харківської школи кримінального права вважають, що під об'єктом незаконної порубки лісу слід розуміти науково обґрунтоване, раціональне використання лісів, їх охорона та відтворення для теперішніх та майбутніх поколінь¹⁷. Згідно з концепцією, запропонованою С. Б. Гавришем, безпосереднім (конкретним) об'єктом екологічних злочинів виступає передбачений відповідною статтею кримінального закону природний об'єкт, що піддається посяганню небезпечною поведінкою суб'єкта (тобто, у даному випадку – ліс)¹⁸. На нашу думку, більш виваженою виглядає перша теоретична позиція, яка, окрім того, повністю відбиває позицію Пленуму Верховного Суду України, висловлену у постанові № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року¹⁹.

Наступною істотною ознакою феномена незаконної порубки лісу виступає предмет цього злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 246 КК України під об'єктом незаконної порубки лісу слід розуміти ліс на корені, тобто

дерева і чагарники у лісах, захисних та інших лісових насадженнях у природному стані (невідділені від коріння), а також у заповідниках, або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах України.

Під власне лісом розуміють сукупність землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що в своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають одне на одного і на навколишнє середовище²⁰.

Лісовими насадженнями є захисні та інші штучні насадження дерев і чагарників, які в сукупності набувають корисних властивостей дикоростучих лісів. Також до лісових насаджень відносять: ліси населених пунктів, лісопаркові частини лісів зелених зон, державні лісові захисні смуги, полезахисні лісові смуги, а також захисні лісові насадження на смугах відводу каналів, залізниць і автомобільних доріг²¹.

Відповідно до преамбули Закону України «Про природно-заповідний фонд України» до заповідників відносять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Термін «інші особливо охоронювані ліси», відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» застосовується щодо природних лісів, які мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ²².

Отже, дерева та чагарники, не віднесені до лісового фонду ст. 4 Лісового Кодексу (наприклад, штучно вирощені зелені насадження, які не набули властивостей дикорослих лісів), не являють собою предмет незаконної порубки лісу, відповідно, знищення таких насаджень має кваліфікуватися як крадіжка або самоправство. Такий підхід Пленуму ВСУ був підтриманий професором М. І. Пановим і П. В. Олійником²³, однак, на думку О. О. Дудорова, є недостатньо виваженим і більш доцільною натомість є караність незаконної порубки як деревостанів, що входять до лісового фонду, так і будь-яких інших (принаймні тих, екологічна значущість яких є безсумнівною)²⁴.

Цікавим для кримінологів є критерій *істотного виміру заподіяної шкоди*, який відокремлює настання адміністративної відповідальності за порубку дерев і чагарників, що належать до лісового фонду, від кримінальної. Постанова Пленуму ВСУ звертає увагу суддів на те, що шкода визнається істотною, коли були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінилися ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту тощо²⁵. Варто підкреслити, що, на відміну від посягань на лісовий фонд загального режиму охорони, незаконна порубка дерев і чагарників природно-заповідного фонду та в інших особливо охоронюваних лісах є кримінально караною незалежно від істотності завданої шкоди.

Судова практика свідчить, що середній розмір матеріальної шкоди, який визнається істотним при незаконній порубці лісу, становить у середньому 7–10 тис. грн²⁶. Тим не менш, непоодинокими є неоднозначні та відверто несправедливі судові рішення, де очевидною є хибність застосування такої оціночної категорії. З одного боку, суди нерідко виправдовують засуджених з огляду на «неістотний характер заподіяної шкоди»²⁷, а з іншого, зустрічаються й кримінальні провадження, де особу було засуджено за заподіяння шкоди у розмірі однієї тисячі гривень у результаті порубки в експлуатаційних або захисних лісах²⁸ (імовірно, останні випадки «працюють» на підвищення показників ефективності того чи іншого правоохоронного органу).

Відповідно до ст. 2 Лісового кодексу України ліси можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, що теоретично уможливило виокремлення як самостійного елемента явища незаконної порубки лісу наявність конкретного потерпілого, тобто власника певної частини лісового фонду, якому внаслідок правопорушення завдається шкода. Принагідно зауважимо, що станом на квітень 2016 р. за офіційними даними Державного лісового агентства України частка державних лісів у структурі загального лісового фонду України сягає 73 %, до складу фонду комунальної власності належать 13 % лісів, не надано у користування 7 % лісових ділянок, Міністерству оборони України відведено 1 %, і лише близько 6 % лісових угідь мають категорію «інші»²⁹, тобто про масштабну приватизацію ресурсів у цій сфері стверджувати зарано.

Напевне, найяскравішою ознакою феномена незаконної порубки лісу є його колосальна, широкомасштабна шкода екосистемі та економіці держави, обсяги за останні десятиліття якої навряд чи будуть достеменно встановлені. Так, за повідомленням Голови Державного лісового агентства України, протягом 2015 р. сума шкоди від виявлених незаконних порубок становила 84,7 млн грн, у той час як відшкодовано було лише 4,6 млн грн³⁰. Латентність цього явища є надзвичайно високою: на думку Т. В. Корнякової, попри укр. низькі офіційні статистичні показники, за експертними оцінками питома вага усіх злочинів проти довкілля становить не менш ніж 15–20 %³¹. Оцінки міжнародних експертів щодо кримінальної активності «чорних лісорубів» відверто пригломшують: через надзвичайно високий рівень прибутковості від реалізації незаконно заготовленої деревини (приблизно 300–500 %³²), кримінальний бізнес у царині незаконних порубок лісу постійно приваблює нових гравців, адже його щорічний обіг сягає приблизно 10 млрд доларів США³³. На думку професійного лісівника Р. Деречинського, якщо нинішні обсяги заготівлі деревини зберігатимуться й надалі, то вже за 15–20 років від лісових масивів лісистих регіонів України залишаться лише фрагменти з кущів, самосіву осик і берізок, що спричинить не лише серйозну екологічну проблему, а й гостру соціально-економічну кризу лісистим регіонам³⁴.

Окрім прямих матеріальних збитків, незаконна порубка лісу через агресивне руйнування лісів здійснює потужний негативний вплив на українську фауну, адже ліси є природним середовищем для низки цінних видів тварин – публічний звіт Державного лісового агентства за 2016 р. засвідчив – чисельність копитних тварин у мисливських угіддях України зменшилася порівняно з 2015 р. на 2,6 тисяч голів. Цей злочин негативно позначається й на екосистемі європейського регіону в цілому, адже наша країна розташована на перетині міграційних шляхів багатьох видів фауни.

Нарешті, недбале ставлення до лісових ресурсів псує міжнародний імідж України та свідчить про відсутність політичної волі до виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань з боку влади. Зокрема, відповідно до ст. 294 Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання працювати разом з європейськими партнерами для покращення правозастосування та управління в лісовій галузі, а також сприяти торгівлі легальною і сталою лісовою продукцією³⁵. Як відомо, замість комплексних реформ у лісовій галузі урядом України у листопаді 2015 р. було накладено мораторій на експорт лісу-кругляку³⁶, усупереч положенням вищезгаданої Угоди про асоціацію та правилам Світової організації торгівлі. Однак такий крок, на жаль, не мав профілактичного ефекту – увесь товар «чорних лісорубів» тепер експортується як дрова або інші види деревообробної продукції³⁷.

Беручи до уваги наведені вище іманентні ознаки явища незаконної порубки лісу, пропонуємо таке визначення. Незаконна порубка лісу – це умисне посягання на встановлений порядок порубки дерев і чагарників, що завдає істотної шкоди лісовому фонду України, або порушує порядок охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів.

Способи вчинення незаконної порубки лісу також є одними з визначальних ознак цього явища. Так, зазначена вище постанова Пленуму ВСУ вказує, що незаконна порубка лісу може бути вчинена:

- без відповідного дозволу (лісорубного квитка);
- за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства;
- до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків;
- не на призначених ділянках чи понад установлену кількість;
- не тих порід дерев, які визначені в дозволі;
- порід, вирубку яких заборонено.

У цілому погоджуючись із наведеною класифікацією, принагідно слід додати, що тіньовий сектор лісової галузі, за умов різкого занепаду добробуту домогосподарств, став сприятливим ґрунтом для розвитку низки нових схем незаконного збагачення як окремих осіб (у якості «злочину-виживання»³⁸), так і організованих груп, що забезпечуються корупційними зв'язками з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. На жаль, низький рівень самоорганізації, нерозвиненість корпоративної культури та позиція пристосування до існуючої ситуації не дозволяють бізнес-структурам протистояти на належному рівні корупційній експансії чиновництва і органів кримінальної юстиції³⁹. Отже, перелік наведених вище способів є базовим для декількох типових форм відтворення та функціонування незаконної порубки лісу як явища соціальної дійсності.

За критерієм наявності дозволу на порубку лісу О. В. Сторчоус виокремлює два великі підвиди форм злочину, передбаченого ст. 246 КК України: 1) порубки, вчинені без спеціального дозволу (самовільні порубки) та 2) порубки, вчинені на підставі спеціального дозволу, під час яких були допущені значні порушення⁴⁰. Як підкреслює експерт В. Ловчинський, станом на сьогодні головна екологічна загроза походить саме від останнього різновиду⁴¹. Деякі дослідники вважають необхідним включати до форм «нелегальних рубок» також порушення принципів ціноутворення та оподаткування, продаж деревини на основі підроблених документів, а також будь-які інші шляхи незаконного заволодіння лісопродукцією⁴².

Щодо вищого рівня нелегального обігу лісозаготівельної продукції, на нього, на нашу думку, справедливо поширюються наведені свого часу Б. М. Головкіним закономірності функціонування злочинності на ринку землі, а саме – утворення системи корупційних зв'язків та організація кримінальних відносин між відчужувачами й набувачами прав⁴³, зокрема поширені серед чиновників традиції незаконного збагачення шляхом розкрадання державного майна і бюджетних коштів, отримання незаконної вигоди через зловживання владою та службовим становищем; неписані правила стимулювання посадових і службових осіб незаконно винагородою для прищвидшеного вирішення життєво важливих питань; усталені в підприємницькому середовищі звичаї приховувати дійсні доходи та ухилятися від сплати податків і зборів⁴⁴. Серед характерних ознак системної корупції у сфері лісозаготівлі експерти Світового банку наводять такі: закритість і викривлення інформації про експорт деревини державними підприємствами; погоджена переорієнтація державних лісових підприємств на поставку деревини на ринки, лояльні до корупції, до яких належать ринки Китаю, Румунії і Туреччини; організація торгівлі через посередників і компанії, зареєстровані в офшорних зонах та інших країнах з м'якою системою оподаткування; свідоме заниження цін на експортовану продукцію з метою отримання маржі⁴⁵.

Використовуючи контент-аналіз публікацій у ЗМІ, експертних досліджень та наукових публікацій, ми вважаємо доцільним виокремити такі типові форми незаконної порубки лісу:

- 1) самовільна побутова порубка лісу (вчиняється без спеціального дозволу, з корисливих мотивів, особою, яка не працевлаштована в лісовому господарстві для задоволення нагальних побутових потреб, зокрема опалення);
- 2) самовільна комерційна порубка лісу (носить систематичний характер, здійснюється невеликими групами осіб із метою збуту на найближчих приватних пилорамах або звільнення від лісових насаджень території під нелегальне копання бурштину);

3) нелегальна порубка із порушенням приписів спеціального дозволу (рубка лісу із умисним заниженням сорту деревини або завищенням віку дерев; поза площею відведеної ділянки; понад ліміт; під час санітарної рубки замість хворих та сухих дерев вирубуються дорогі породи дерев);

4) нелегальна порубка лісу на експорт (здійснюється стійкими злочинними організаціями у великих масштабах, за корупційної підтримки представників органів державної влади або місцевого самоврядування щодо легалізації вирубаного деревини, із заниженням митної вартості та подальшим експортом до країн ЄС і відмиванням отриманих доходів через офшорні підприємства).

Таким чином, явище незаконної порубки лісу є глибоко вкоріненим в соціальній дійсності різновидом кримінальної активності, що загрожує екологічній безпеці України, та потребує подальшого дослідження кількісно-якісних показників, комплексу детермінаційних чинників і деяких інших аспектів з метою розробки ефективних запобіжних заходів.

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

² *Примітка.* Відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» природними ресурсами є земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ (як залученими в господарський обіг, так і не використовуваними в економіці в даний період).

³ Про засади внутрішньої та зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 травня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 43. – Ст. 14.

⁵ *Данильченко Ю.* Правові проблеми захисту лісів в Україні / Ю. Данильченко, С. Гзімчук // Вісник прокуратури. – 2016. – № 9. – С. 72–79. – С. 73.

⁶ Результати роботи органів прокуратури Івано-Франківської області за 11 місяців 2016 року // Прокуратура Івано-Франківської області : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ifr.gp.gov.ua/ua/actual_ivfr.html?_m=publications&_c=view&_t=ges&id=198970 (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

⁷ Загальна характеристика лісів України (станом на 1 квітня 2016 р.) // Державне агентство лісових ресурсів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867 (дата звернення: 01.02.2017). – Заголовок з екрана.

⁸ Лесная политика и стратегия Украины: оценка, проблемы и пути их решения // Природа України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pryroda.in.ua/lis/files/2017/02/Rorkom_Report_politika_oct_2014.pdf (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

⁹ *Банчук О.* Корупційні ризики у лісовому господарстві / О. Банчук // ENPI FLEG : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fleg.org.ua/fileadmin/user_upload/ufs/04.%20Program%20Information/4.02%20Program%20Components/4.02.05%20Public%20Awareness/Pravozasto_v_lisovomu_sektori_Ukrainy.pdf (дата звернення: 01.02.2017). – Заголовок з екрана.

¹⁰ *Мендик Л. В.* Історичний розвиток юридичної відповідальності за лісопорушення / Л. В. Мендик // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 144–151.

¹¹ *Мікулін Д. М.* Розвиток лісового права на українських землях у XIX столітті / Д. М. Мікулін // Теорія і практика правознавства. – 2015. – Вип. 1 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_1_18 (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

¹² *Брэйн С.* Новый взгляд на уничтожение заповедников в СССР в 1950-е гг. / С. Брэйн // Историко-биологические исследования. – 2012. – № 1. – С. 57–72.

¹³ *Коржанський М. Й.* Нариси уголовного права / М. Й. Коржанський. – К. : Генеза, 1999. – С. 55.

¹⁴ *Скворцова О. В.* Розмежування незаконної порубки лісу із суміжними складами злочинів / О. В. Скворцова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2007. – Т. 20 (59). – № 2. – С. 129–135. – (Серия «Юридические науки»).

¹⁵ *Даньшин И. Н.* Общетеоретические проблемы криминологии : моногр. / И. Н. Даньшин. – Х. : Прапор, 2005. – С. 12.

¹⁶ *Борисов В. К.* вопросу о сущности уголовно-правовой характеристики преступлений / В. Борисов, А. Пашенко // Уголов. право. – 2005. – № 3. – С. 11–13.

¹⁷ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с. – С. 438.

¹⁸ *Гавриш С. Б.* Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства : наукове видання / С. Б. Гавриш. – К. : Книга, 2002. – С. 62–85.

¹⁹ Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму ВСУ від 10 грудня 2004 р. // Верховна Рада України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

²⁰ Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 17. – Ст. 443.

²¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

²² Про охорону навколишнього природного середовища : Закон УРСР від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 1 (08.10.91). – Ст. 546.

²³ *Панов М. І.* Проблеми відмежування злочинів проти власності від злочинів проти довкілля / М. І. Панов, П. В. Олійник // Право України. – 2014. – № 2. – С. 291–299.

²⁴ *Дудоров О. О.* Проблеми застосування й удосконалення кримінально-правової заборони, присвяченої незаконній порубці лісу / О. О. Дудоров, Є. О. Письменський // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 6. – С. 178–190.

²⁵ Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму ВСУ від 10 грудня 2004 р. // Верховна Рада України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

²⁶ *Сторчоус О.* Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу: навч. посіб. / О. Сторчоус. – К. : ВАІТЕ, 2012. – 116 с. – С. 41.

²⁷ Справа № 163/1743/13-к, розглянута Любомльським районним судом Волинської області 27 листопада 2013 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35714596> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

²⁸ *Сторчоус О.* Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу: навч. посіб. / О. Сторчоус. – К. : ВАІТЕ, 2012. – 116 с. – С. 37.

²⁹ Загальна характеристика лісів України (станом на 1 квітня 2016 р.) // Державне агентство лісових ресурсів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867 (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

³⁰ Христина Юшкевич звернулася до голів ОДА з проханням сприяти на місцях вирішенню проблеми незаконних рубок (15.06.2016) // ДП «Стрийський лісгосп» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stryi-lisgosp.com.ua/> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

³¹ *Корнякова Т. В.* Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля : моногр. / Т. В. Корнякова. – К. : Ін Юре, 2011. – 408 с. – С. 189.

³² *Жеребкін Г. Н.* Ответственность за незаконную рубку лесных насаждений. Анализ нелегальных рубок на российском Дальнем Востоке и методика их расследования / Г. Н. Жеребкін // Владивосток: WWF России, «Апельсин», 2011. – 136 с. – С. 10.

³³ Многоликая коррупция : Выявление уязвимых мест на уровне секторов М73 экономики и государственного управления / под ред. Э. Кампосаи, С. Прадхана ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишерз, 2010. – 551 с. – С. 140.

³⁴ *Деречинський Р.* В Україні відсутня державна лісова політика // Дзеркало тижня : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/business/v-ukrayini-vidsutnya-derzhavna-lisova-politika-.html> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

³⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої сторони // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – С. 290.

³⁶ Про внесення змін до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 31. – С. 1598.

³⁷ Рік перший: як мораторій на експорт лісу-кругляку вплинув на економіку України // Vox Ukraine : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://voxukraine.org/2017/02/22/moratorij-na-eksport-lisu-ua/> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

³⁸ *Головкін Б. М.* Види злочинності / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 18. – С. 14–21 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/08/golovkin_18.pdf (дата звернення: 18 лютого 2016 р.). – Заголовок з екрана.

³⁹ *Головкін Б. М.* Антикорупційний менеджмент у митній справі / Б. М. Головкін // Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі» (м. Вінниця, 26 квітня 2016 р.). – Вінниця, 2016. – С. 60–65.

⁴⁰ *Сторчоус О.* Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу : навч. посіб. / О. Сторчоус. – К. : ВАІТЕ, 2012. – 116 с. – С. 10.

⁴¹ Валерій Ловчинський, президент фонду Help Widife Global Fund, про проблеми із законністю рубки дерев, відповідальність за неї, державний контроль у сфері охорони лісу / Валерій Ловчинський // Вісник прокуратури. – 2016 – № 6. – С. 46–53.

⁴² Лесная политика и стратегия Украины: оценка, проблемы и пути их решения // Природа України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://prugoda.in.ua/lis/files/2017/02/Rorkom_Report_politika_oct_2014.pdf (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

⁴³ *Головкін Б. М.* Поняття злочинності на ринку землі / Б. М. Головкін // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 270–273.

⁴⁴ *Головкін Б. М.* Причинність у системі детермінації злочинності / Б. М. Головкін // Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фах. вид. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/1.2014/11.pdf – Заголовок з екрана.

⁴⁵ Український ліс: злочин без кари // Дзеркало тижня : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/ukrayinskiy-lis-zlochyn-bez-kari-.html> (дата звернення: 1 лютого 2017 р.). – Заголовок з екрана.

Резюме

Заїчко О. В. Поняття та сутність явища незаконної порубки лісу.

У статті аналізуються істотні ознаки явища незаконної порубки лісу. Пропонуються визначення цього поняття та типові форми відтворення незаконної порубки лісу, підкреслено великий ступінь суспільної небезпеки цього злочину.

Ключові слова: незаконна порубка лісу, лісовий фонд, лісові ресурси, природно-заповідний фонд, злочини проти довкілля.

Резюме

Заичко Е. В. Понятие и сущность явления незаконной порубки леса.

В статье анализируются существенные признаки явления незаконной вырубке леса. Предлагаются определение этого понятия и типовые формы воспроизведения незаконной вырубке леса, подчеркивается большая степень общественной опасности этого преступления.

Ключевые слова: незаконная порубка леса, лесной фонд, лесные ресурсы, природно-заповедный фонд, преступления против окружающей среды.

Summary

Zaichko O. The concept and substance of the illegal logging.

The article provides with the analysis of the illegal logging core features. The author suggests a definition of this concept and typical forms of illegal logging. The considerable level of public damage of the given crime is underlined.

Key words: illegal logging, forest fund, forest resources, nature reserve fund, environmental crimes.

УДК 349.412:342.25

А. П. КУЛИНИЧ

Антон Павлович Кулинич, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗЕМЛЯМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

На сучасному етапі розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави зі стійкою та ефективною системою публічного управління, як засвідчує вітчизняний і зарубіжний досвід, доцільним є проведення реформи адміністративно-територіального устрою на засадах децентралізації влади і забезпечення повсюдності й спроможності місцевого самоврядування. Важливим напрямом його забезпечення є розширення повноважень територіальних громад у сфері використання земельних ресурсів та звуження відповідних повноважень органів виконавчої влади. Саме тому децентралізацію влади розглядають як процес розширення й зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць базового рівня за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів¹.

Проблема децентралізації державної влади та органів місцевого самоврядування була предметом дослідження таких вчених у галузі конституційного та муніципального права, як О. Батанов, Н. Бикадорова, В. Борденюк, О. Бориславська, Я. Брюкнер, М. Їжа, В. Кампо, А. Матвієнко, М. Баймуратов, П. Біленчук, А. Коваленко, М. Корнієнко, В. Кравченко, В. Погорілко, М. Пухтинський, А. Ткачук та ін. Вагомий внесок у розробку окремих аспектів державного управління земельними ресурсами зробили фахівці земельного права В. Андрейцев, М. Шульга, В. Єрмоленко, Т. Коваленко, П. Кулинич, А. Мірошниченко, В. Носік, А. Статівка та ін. Проте правові питання розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо розпорядження землями з урахуванням вимог щодо децентралізації влади не була предметом окремого наукового дослідження. Актуальність проблеми децентралізації земельних повноважень органів влади з передачею їх територіальним громадам та їх органам місцевого самоврядування в Україні зумовлюють актуальність теми даної статті.

Метою статті є проведення аналізу правового забезпечення розширення повноважень органів місцевого самоврядування територіальних громад у галузі земельних відносин в умовах децентралізації влади.

В українській теорії та практиці організації влади проблема розширення земельних повноважень органів місцевого самоврядування не є новою. Так, ще у п. 5 Конституції Української Народної Республіки 1918 р. було проголошено, що «...УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації»². Однак з захопленням у 1917–1920 рр. більшовиками державної влади в колишній царській Росії і на території України та проведенням ними націоналізації земельного фонду процес децентралізації влади був фактично унеможливлений. Адже однією з основних засад радянської влади в СРСР, і зокрема в УРСР, було право виключної власності держави на землю, виключення земельних ділянок з ринкового обігу та розподіл і перерозподіл земель лише на основі рішень органів державної влади. Система вказаних органів була надзвичайно централізованою. Відповідно, розпорядження землями в межах кожної адміністративно-територіальної одиниці, у тому числі й адміністративно-територіальних одиниць найнижчого рівня – сільських, селищних та міських громад (рад) – здійснювалося не одним, а декількома органами влади різних адміністративних рівнів. Землі кожної громади перебували у віданні не одного, а кількох органів влади різних адміністративних рівнів. Саме тому сільські, селищні та міські громади не мали можливості здійснювати місцеве самоврядування на земельній території громади³.

Сформована у радянський період земельна юрисдикція органів державної влади була збережена в Україні й після відновлення незалежності. Навіть закріплення на конституційному рівні (1996 р.), у спеціальному Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.)⁴ та в Земельному кодексі України (2001 р., далі – ЗКУ)⁵ розподілу виконавчої влади не супроводжувалося перерозподілом земельних повноважень на користь територіальних громад та обраних ними органів місцевого самоврядування – сільських, селищних та міських рад.